

Vasikka on sosiaalinen eläin

Satu Raussi
erikoistutkija

MTT

satu.raussi@mtt.fi

Kotieläimet ovat sosiaalisia

- Ihmisen kesytettäväksi valikoitui lajeja, jotka pysyivät yhdessä ja sietivät ihmisen läheisyyttä.
- Laumassa eläimet saavat turvaa toisistaan ja ihmisen on helpompi hallita niitä ryhmänä.
- On väitetty, että kotielämillä on edelleen samat käyttäytymispiirteet, kuin noin 10 000 vuotta sitten ennen kesyttämistä. Intensiivisen jalostuksen vaikutusta eläinten käyttäytymiseen ei ole kuitenkaan juuri tutkittu.

Nautalauma luonnonoloissa

- Luonnollisissa oloissa matriarkaallinen nautalauma muodostuu äideistä ja tyttäristä.
- Sonnijälkeläiset lähtevät pois laumasta sukukypsiksi tultuaan. Ne elävät poikaporukoissa ja kiima-aikana vierailevat naaraslaumoissa.
- Naudat eivät ole territoriaalisia, mutta vanhat sonnit voivat tulla sellaisiksi.
- Samanaikainen eli synkroninen käyttäytyminen pitää lauman koossa ja on yleisempää laitumella kuin navetassa.

Sosiaalisuus, seurallisuus, yksilöetäisyys

- Sosiaalisuus = seuran tarve
- Seurallisuus = yksilön haluama etäisyys toisiin yksilöihin
- Yksilöetäisyys = Etäisyys, jota lähempänä eläin ei halua toisen olevan
- Sosiaalisuus, seurallisuus ja yksilöetäisyys ovat sekä yksilöllisiä, rodullisia että lajille ominaisia piirteitä.
- Lehmät pitävät toisiinsa keskimäärin 10 - 12 metrin etäisyyden, kun tilaa eläintä kohden on yli 360 m² (Kondo ym. 1989).
- Tällaisiin nautojen yksilöetäisyyksiin voidaan käytännössä yltää vain laitumella.

Vasikoiden etäisyys toisistaan

Omissa tutkimuksissamme (Niskanen, 2008):

- Ay lehmävasikat pitivät toisiinsa keskimäärin 22,6 m etäisyyden laitumella ja 7,6 m etäisyyden navetalla.
- Vasikoiden väliset keskimääräiset etäisyydet toisiin vasikoihin kasvoivat iän myötä.

Vasikan sosiaalinen ympäristö

1. Emä
2. Toiset vasikat
3. Ihminen

1. Emä

- Ensimmäinen, ensisijainen sosiaalinen kontakti. Evolutiivisesti elämän edellytys.
- Kaikki emät eivät piiloudu poikimaan tai piilota vasikkaa laumaltaan.
- Luonnollisissa oloissa emä tuo vasikan laumaan pari päivää syntymän jälkeen.
- Maidontuotannossa emäkontakti on hyvin vähäinen emolehmätuotantoon verrattuna.

2. Toiset vasikat

- 1 pv iässä vasikan lähin naapuri on toinen vasikka 9%:ssa havainnoista, 3 pv iässä 36%:ssa havainnoista (ISK metsälehmätutkimus)
- 8 pv iässä yli 50% havainnoissa toinen vasikka lähin (Le Neindre ym)
- Turpakontakti on yleisin näkyvä vasikoiden sosiaalinen käyttäytyminen 3 kk ikään saakka, ei niinkään nuoleminen.

Leikki

- Leikkitovereina samaan aikaan syntyneet
- Emän kanssa voi myös leikkiä
- Leikki voi syntyä tilanteen uutuudesta
- Luonnossa on myös lajienvälistä leikkiä
- Leikki kompensoi seuran puutetta
- Leikkien valmistaudutaan kohtaamaan uutta
 - tunteiden hallinta kriisitilanteissa
 - taistele - pakene valmiudet
 - sosiaalisten taitojen opettelu

Leikin teoria

Bekoff, Newberry, Špinka, 2001

- Leikki on tarttuvaa
- Nuoret eläimet leikkivät vanhoja enemmän
- Leikki on eloonjäämisen kannalta kallista
 - liikeradat tietoisesti pois hallinnasta
 - leikkivä eläin on epäsymmetrinen (mikä on yleensä huonokuntoisuuden mitta)

Leikin edellytykset

- Ympäristön pitää olla turvallinen.
 - ✓ Esimerkiksi lattian tulee olla pitävä liikuntaleikkeihin ja tilaa pitää olla riittävästi.
- Eläimen pitää olla suhteellisen terve.
- Leikkikaverin on ymmärrettävä leikkisignaalit.

Leikin esteitä

- Sairaus
- Pelko
- Eristys
- Ahtaus

**Voisiko leikin määrä olla
hyvinvoinnin mittari?
(Jensen ym. 1998)**

Leikin estyessä

- sosiaalista
kyvyttömyyttä
- joustamatonta
tilannehallintaa
- stressiherkkyyttä
 - ✓ agressioita
 - ✓ arkuutta

Suosituimmuussuhteet

- 3 viikon yhdessäolon jälkeen pikkuvasikat tunnistavat karsinakaverinsa ja ovat mieluummin tutun kuin tuntemattoman vasikan seurassa (Faerevik ym.)
- Sosiaalisia suhteita toisiin vasikoihin solmitaan erityisesti ennen kuuden kuukauden ikää (Bouissou ja Andrieu, 1978)
- Zebut suosivat joitakin lauman yksilöitä laiduntaen niiden läheisyydessä tai nuollen niitä muita useammin (Reinhardt ja Reinhardt, 1981)
- 67 % Zebu vasikoista suosi jopa 5 vuoden ajan laidunnuskumppaninaan toista vasikkaa, joka ei ollut sille sukua (Reinhardt ja Reinhardt, 1981)

Tutkimusryhmämme tuloksia

(Niskanen, 2008)

- Vasikat muodostavat kiinteitä ja kestäviä sosiaalisia suhteita ennen 14 viikon ikää
- Varhaisten vasikkakavereiden
 - lähellä viihdytään parhaiten
 - Kanssa on vähemmän aggressioita kuin tuoreempien tuttavuuksien
 - seura rauhoittaa parhaiten stressaavassa tilanteessa

Vasikoiden ryhmittely

- Ryhmittely samanikäisten vasikoiden kanssa vieroituksen jälkeen hyvinvoinnin kannalta neutraalia (Faerevik ym.)
 - vasikoilla yleensä vähän aggressiivista käyttäytymistä
 - sosiaaliset suhteet uusiin vasikoihin muodostuvat nopeasti
 - otetaan vanhat kaverukset huomioon
- Toistuva ryhmittely on kuitenkin lievästi rasittavaa vasikoille (Veissier ym.)
 - hieman kohonnut ACTH vaste
 - hieman muuttunut vrk rytmi
- **Hiehot** aina aggressiivisia toistuvasti ryhmiteltäessä, toisaalta puberteetissa kaivataan sosiaalisia haasteita (Raussi ym.)

Onko vasikkaryhmässä arvojärjestystä?

- Ei varsinaisesti ennen puberteettia
- Leikinomaista harjoittelua aikuisuuteen
- Hiehot
 - aktiivisia ja uteliaita
 - joskus leikkisiä
 - hepuli ja hysteria voivat yllättää
 - sosiaalista haastetta kaivataan
 - haastavat joskus hoitajankin
 - ensimmäiseen vasikkaan ja lypsyyn suhtautuminen arvoitus

Sosiaalinen arvojärjestys eli hierarkia

- Arvojärjestys eli hierarkia luo sosiaalisen käyttäytymisen säännöt
- Hierarkian edellytyksenä on, että eläimet **tuntevat** toisensa ja **muistavat** aikaisemmat yhteenotot
- Hierarkia on jokaiselle ryhmälle ominainen, yhdenkin yksilön lisääminen tai poistaminen vaikuttaa koko ryhmän arvojärjestykseen

Kahdenväliset suhteet

- **Dominanssisuhde** on kahden yksilön välinen suhde, jossa toinen on oppinut hallitsemaan toista, joka on oppinut alistumaan ja välttämään yhteenottoja
- Hierarkian ansiosta energiaa kuluttavia taisteluja voidaan välttää
- Tuotantotiloissa dominanssisuhteita ei aina voi tilanpuutteen vuoksi hoitaa normaalisti

Sosiaalinen oppiminen

- Sosiaalinen elämä helpottaa oppimista. Eläimet voivat havainnoimalla lajitovereitaan, tai jopa eri lajin yksilöitä, oppia hyväksymään tai välttämään tiettyjä asioita. Esimerkiksi ihmistä voidaan oppia välttämään emän mallin mukaan (jos emä pelkää ihmisiä).
- Eläimet voivat esimerkiksi oppia syömään uusia rehuja tarkkailemalla muiden eläinten syömistä tai mennä uuteen ruokintalaitteeseen nähtyään toisten eläinten ensin käyttävän laitetta.
- Tehokasta on myös toisen virheistä oppiminen. Huonoja tapoja, kuten kielenpyöritystä, voi myös oppia muilta.
- Sosiaalista oppimista kannattaisi tuotantoeläinten kanssa käyttää hyödyksi enemmän, esimerkiksi opettamalla joitakin avainyksilöitä, jotka sitten näyttävät muille mallia.

3. Ihminen vasikan sosiaalisessa ympäristössä

- **suhde**
- **kiintymys**
- **sidos**

Nauta tunnistaa ihmisen

- **Hajusta:** esim. sonnien käsittelytapaturmia on sattunut, kun hoitaja on pukeutunut tavallisesta poikkeaviin vaatteisiin (juhla-asu ja hajusteet)
- **Äänestä:** ihmisen huutoääni on hiehoille rasittavampi kokemus, kuin saman taajuinen metalliputkien kolina
- **Työvaatteen väristä:** naudat eivät itse vaihda vaatteita! Mahdollisuus hämätä!
- **Työskentelytavasta:** liikkuminen, tapa koskettaa ja lähestyä eläintä

Herkkyyskausi

- Ajanjakso, jolloin eläin on herkimmillään tietyille kokemuksille
- Otollista aikaa oppimiselle ja hyvän eläin-ihmissuhteen luomiselle
- Vasikoille jopa kaksi ensimmäistä elinpäivää voivat olla tehokkainta aikaa hyvän vasikka-hoitajasuhteen kannalta
- Käsittelyn positiivinen vaikutus on suurempi, jos eläintä ruokitaan samalla

Koiranpennut

John Paul Scottin kuuluisat tutkimukset
koiranpennuilla

- Pennun tulisi saada ihmiskontaktia 3-8 viikon ikäisenä
- Jopa muutama minuutti päivässä katsekontaktia riittää tai 20 min 2 kertaa viikossa
- Pelkoreaktiot uutta kohtaan voimistuvat 7. elinviikosta lähtien ja ovat pahimmillaan 12-14 viikon ikäisillä.

Hyvä käsittely

- rapsuttaminen
- käden lepuuttaminen eläimen selän päällä
- rauhallinen puhe
- Pitäisikö meidän matkia lajinomaista sosiaalista käyttäytymistä esimerkiksi rapsuttaa sieltä mistä eläimet nuolevat toisiaan?
- Naudat osaavat myös näyttää rapsutusta kaipaavan paikan